

“ОЛТИН ДЕВОР” КОМЕДИЯСИНИНГ ҒОЯВИЙ-БАДИИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

Муродулла Жўраев

**Жиззах ДПИ ўзбек адабиёти ўқитиш
методикаси кафедраси катта ўқитувчиси**

***Аннотация:** Мақолада Эркин Воҳидовнинг “Олтин девор” комедияси ғоявий-бадиий хусусиятлари, образлар таснифи ҳамда асарнинг адабиётшунослар, ёзувчи ижодкорлар томонидан эътироф этилиши таҳлилга тортилган.*

***Калит сўзлар:** Комедия, юмор, сюжет, бадиий, образ, характер, зиқналик, тажсанглик, истеъдод, тафаккур.*

Эркин Воҳидовнинг халқ ҳаёти, руҳияти ва азалий урф-одати тасвирига бағишланган “Олтин девор” комедиясининг яратилиши ҳам тасодикий бўлмасдан, балки унинг ноёб истеъдоди ва чуқур ҳажвий тафаккури билан боғлиқдир. Шоир ижодида, хусусан, бетакрор ҳажвий шеъриятида ёрқин намоён бўлган ва миллионлаб мухлисларнинг олқиш-эътиборига сазовор бўлган халқчил, тагдор ҳажв ва ўзига хос юмористик тасвир катта ўринга эга эканлиги кўплаб таниқли адиб ва мунаққидлар томонидан яқдиллик билан эътироф этилган.

Эркин Воҳидов қаламига мансуб ҳажвий шеърлар ўта тортувчанлиги билан ажралиб туради. Шоирнинг ижоди билан кенгроқ таниш бўлган киши бунинг сири нимада эканлигини пайқаб олиши қийин эмас. Кўп мунаққидлар Эркин Воҳидов беназир сўз заргари эканлигини қайта-қайта эътироф этишган. Ҳажвий асарларида ҳам шу фусункорликка дуч келамиз, роҳатланиб ўқиймиз, ёдда тез сақлаб қоламиз. Саид Аҳмад таъкидлаганидек: “Эркин Воҳидов жуда улкан ҳажвчи, лекин унинг ҳажвлари эл орасида жуда

машҳур бўлиб турган жиддий шеърларининг соясида қолиб кетаяпти,”- деган эди.¹

Эркин Воҳидовнинг “Олтин девор” комедияси ҳам унинг ўзига хос ҳажвиёти ва халқчил юморга бой бадиий-эстетик тафаккурининг бир самараси бўлиб яратилганини яққол кўришимиз мумкин. “Олтин девор” комедиясида сюжет воқеаларини ҳаракатга келтирувчи асосий тугун бу – икки кўшни ҳовлиси ўртасидаги девор остидан топилган бир хумчадаги олтинларнинг можароси билан боғлиқдир.

Муаллиф инсон дунёқарашидаги, характеридаги зикналик, бойликка, мол-мулкка ўчлик, тажанглик каби хислатларни қоралашни ушбу комедиясига бош лейтмотив қилиб олган, десак хато бўлмайди. Бошқа кўплаб драматик асарлардан фарқли ўларок, комедиянинг асосий қаҳрамонларини муаллиф эмас, балки асардаги етакчи, ўзига хос образларидан бири Қиличбек сахна бошланишида таништириб ўтади: “Бу воқеа яқин кунларда Тақа маҳалласида бўлган. Ўша одамлар ҳозир ҳам бор. Мана улар: Мўмин! (Қоровул хуштаги овози келади ва милтиқ осган, фонус кўтарган Мўмин киради) Ёши олтмишларда бўлса керак. Эски шаҳардаги дўконга қоровул.

Мўмин –Ким бу бемаҳалда юрган? (Қиличбекка) Э-ҳа, сизмидингиз! Ассалому алайкум. Қани, юринг, чой қилиб бераман, қовун сўяман... (Хуштагини чалиб чиқиб кетади.)

Қиличбек – Абдусалом. Унинг қирқ йиллик қадрдони. Ўзи ямоқчи. Мўминнинг айтишича, ундан беш ёш кичик, ўзининг айтишича, етти ёш катта.

Абдусалом – (Қиличбекка) Акаси жонидан, менинг гапимга ишонаверинг. У бекор айтибди.”²

Асарнинг бошланишиданоқ кўришимиз мумкинки, бош қаҳрамонлар Мўмин ва Абдусалом ҳар доим бир-бири билан тортишади, бир-бирининг

¹ То қуёш сочгайки нур. Эркин Воҳидов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида. -Т.: Шарқ, 2018. 21-б.

² Эркин Воҳидов. Ишқ савдоси. Сайланма. Биринчи жилд. -Т.: Шарқ, 2000. 368-б.

гап-сўзларига қарама-қарши чиқишади. Лекин тақдирни қарангки, уларнинг фарзандлари Нодир ва Дилором бир-бирларини севиб турмуш қурмоқчи бўлишади. Барча воқеалар худди ана шу тўй ва совчилик ҳангомасидан бошланади. Икки кадрдон қўшни Мўмин ва Абдусалом тўй қилиш ва тўй харажатлари борасида яна ҳар доимгидек ўзаро келиша олмай қолишади.

Мўмин ва Абдусалом шу зайлда тўй харажатлари борасида келиша олмай, жуда кўп тортишишади. Лекин бир тўхтамга келиша олишмайди. Аслида, бу кўп йиллардан буён халқимиз орасида кенг тарқалган ва жадид адабиёти вакиллари ижодида ҳам долзарб мавзу саналган жиддий бир муаммо - “ўзбекчилик”нинг типик бир кўриниши эди ва у ушбу комедияда ҳам ҳаққоний акс этган. Эркин Воҳидов, юқорида таъкидланганидек, ҳар бир асарида, жумладан, шеъриятида ва комедиясида ҳам, энг аввало, халқимиз ва жамиятимиз ҳаётининг долзарб муаммоларини холис ва ҳаққоний акс эттиради. Шоирнинг миллий урф-одатлар “офатга айланиб кетаётганлиги”ни кескин танқид қилиб, кенг жамоатчилик эътиборини тортган ўткир мақолаларини ёдга олайлик. Ёхуд бедор қалбли шоирнинг умри сўнгида ёзган “Нега японлар юз йил яшайди” сингари бир туркум шеърларида ҳам бу муаммолар Эркин Воҳидовга хос нозик юмор ва донишмандлик билан ифода этиланганини кўрамыз.

“Олтин девор” ана шундай ҳаётий ва анъанавий мавзуга бағишланган. Шу боисдан муаллиф комедия сюжетини шакллантиришда ҳамда қаҳрамонлар дунёқарашини, инсоний хусусиятларини очиб беришда улар характеридаги зикналик ва тажанглик каби салбий хислатлар тасвирига алоҳида эътибор қаратади. Мўмин ҳам, Абдусалом ҳам шу кунгача ҳалол турмуш кечиришган, бировнинг ҳаққига умуман хиёнат қилишмаган. Шу жиҳатлар ўқувчи-томошабиннинг уларга нисбатан хайрихоҳлигини уйғотади.

Мўмин ҳам Абдусалом ҳам кўпинча ўзларининг фикридан қайтмайди. Ўзгалар фикри билан кенгашиб, маслаҳат қилиб ҳам ўтирмайди. Мўминнинг мақсади тўйни ихчам, кам харажат қилиб ўтказиш бўлса, қўшни Абдусаломнинг асосий мақсади тўйни кенг ҳамда дабдабали қилиб ўтказиш.

Лекин шу ўринда Мўмин Абдусаломнинг мол-дунёга ўчлигидан фойдаланиб, деворининг ерини унга бериш йўли билан ўз фикрини ўтказиб олади. Яъни тўй Мўминнинг режаси бўйича ихчам ўтказилишига ўзаро келишиб олишади. Қўшнилари ўртасидаги деворнинг бузилиши ва кутилмаганда девор остидан олтинларнинг чиқиши иккала қўшнига ҳам ўзгача таъсир қилади:

“**Абдусалом** – Олтин топган мен-ку, нега сен ўйинга тушяпсан?

Мўмин – Ҳа, фикринг бузилдими? Тилла меники. Деворни бузамиз деган ким?

Абдусалом – Хўш, ўша деворни урган ким? Менинг дадам бўладилар. Олтин раҳматли дадамники, гап тамом, вассалом.

Мўмин – Деворни даданг урган бўлса, лойини менинг дадам қориб берган.”³

Кўп йиллик қиёматли икки қўшни ўртадаги шу тиллани бўлиша олмай, бир-бирининг етти авлодини излаштириб, худди ёш болалардек, олтинларни уларнинг дадалари яшириб кетганлигини бир-бирига даъво қилишади. Комедиядаги ҳар бир сўз ва диалог муаллиф томонидан жуда катта маҳорат билан ишланганки, асарни ўқиш, томоша қилиш жараёнида ҳеч қандай ноўрин сўз-иборага ёхуд ортиқча, сунъий хатти-ҳаракатга дуч келмайсиз. Комик, яъни кулгили вазиятлар зўрма-зўракилик билан ё ортиқча, бачкана ҳаракат-қилиқлар билан эмас, аксинча, ҳаммаси табиий, халқона руҳда тасвир этилади. Асардаги асосий комик конфликт хумчадаги олтин билан боғлиқ тарзда шакллантирилади. Етакчи қаҳрамонлар характеридаги кулгили жиҳатлар ҳам ана шу ҳаётий можаро давомида аста-секин очиб борилади.

“Театрга келар экан, томошабин бу ерда оддий ҳаётда учрамайдиган ёки кам учрайдиган, ҳаётнинг ундан қандайдир пинҳон қолган бир томонининг намоиш этилишини, назаридан четда қолган бирор ҳаётий проблемага унинг диққати жалб этилишини кутади,”⁴ -деган эди муаллиф.

³ Эркин Воҳидов. Ишқ савдоси. Сайланма. Биринчи жилд.-Т.: Шарқ. 2000. 378-б.

⁴ Адабиёт назарияси. Икки томлик. II том.-Т.: Фан. 1979. 289-290-бб.

Хулоса қилиб айтганда, “Олтин девор” комедиясида Эркин Воҳидов халқ орасида учрайдиган, лекин кўпчилик эътибор бермайдиган воқеаларни асосий мавзу сифатида танлайди ва уларни юксак маҳорат билан қайта жонлантирганлигига гувоҳ бўламиз. Муаллиф ҳеч бир ўринда Мўмин ва Абдусалом характеридаги тажангликлардан ёки уларнинг олтин васвасасига тушиб қолганлари устидан очиқ-ошкора кулмайди, аксинча, ҳаётда қандай бўлса шундайлигича ишонарли акс эттиришга эришганлигини кўришимиз мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Адабиёт назарияси. Икки томлик. II том.-Т.: Фан. 1979.
2. То қуёш сочгайки нур. Эркин Воҳидов ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида.-Т.: Шарқ, 2018.
3. Эркин Воҳидов. Ишқ савдоси. Сайланма. Биринчи жилд.-Т.: Шарқ. 2000.
4. Қосимов У. Ўзбек адабиёти ва танқидчилиги тарихидан лавҳалар.-Т: Иқтисод-молия. 2006 й.
5. Қуронов Д. Адабиётшуносликка кириш.-Т: Халқ мероси. 2004 й.